

УДК 37.017

Алла Добридень

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ У ПРОЦЕСІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ПЕДАГОГА

Стаття присвячена проблемі формування творчої особистості учнівської молоді з використанням сучасних форм виховної роботи у навчальний та позанавчальний час. Метою статті є розкриття сучасних форм виховної роботи вчителя та їх вплив на формування гармонійно розвиненої особистості школяра. Розглядається поняття творчої особистості учня, що є орієнтиром змісту сучасної освіти. Проаналізовано основні форми виховної роботи вчителя та розкрито класифікацію сучасних форм виховної роботи в школі, а саме: масові, групові, індивідуальні та їх вплив на формування гармонійно розвиненої особистості школяра.

Ключові слова: виховання, творчість, особистість учня, вчитель, позанавчальна діяльність, форми виховної роботи.

The article is devoted to the problem of pupils' youth creative personality formation using modern forms of education both during the lessons and in extra-curricular activity. A creative personality is considered as an individual, who has a high level of knowledge and striving to something new and original. The main indicators of a creative personality have been analyzed as well as his main features. They are the following: the existence of creative abilities that correspond to the requirements of creative activity for its successful implementation. The aim of the article is to reveal modern forms of teacher's educational work and their influence on the formation of a pupil's harmoniously developed personality. The development of a creative personality of the pupil needs the implementation of new didactic-methodical means, innovative technologies of educational work, that help to simulate the educational process, according to the set goal. There is a discussion of the concept of a creative personality, which is presented as a guide of a modern education's content. The main forms of teacher's educational work have been analyzed and the classification of modern forms of a disciplinary process at schools has been described. Such forms, as mass, group and individual and their influence on forming of a harmoniously developed personality have been described. Analyzing democratic transformations in modern society we rethink the purpose of the content and conceptual positions of education at school, which provides the realization of the system of steps, addressed to the education of a highly developed personality. Modern forms of education will be effective if the

purpose and questions are clearly outlined, the content is determined, the methods and means are chosen optimally and they are realized according to the principles of education.

Keywords: *education, creativity, student's personality, teacher, extracurricular activities, forms of educational work.*

Сьогодні суспільний запит спрямований на виховання творчої особистості, здатної, на відміну від людини-виконавця, самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення. Але психологи та педагоги констатують, що випускники шкіл, які приходять на виробництво, ще не здатні самостійно розв'язувати проблеми, не можуть мислити діалектично, системно, легко переходити від одного виду діяльності до іншого. Їм бракує творчої уяви, ініціативи, винахідливості. Такий стан справи потребує якісно нового підходу у підготовці молоді до життя. Орієнтиром змісту освіти є робота спрямована на формування творчої особистості учнівської молоді.

Спираючись на досвід представників передової педагогічної думки – Я. Коменського, П. Лесгафта, Дж. Локка, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Г. Спенсера, Ф. Фребеля та інших, С. Русова переконалася, що майбутня українська школа повинна звернути «велику увагу на формування розуму, на впорядкування розумових сил, на вироблення самого розуму й активної думки, а не на накидання в голову учня різноманітних знань» [5, с. 82].

Педагоги ведуть пошук і експериментують, спираючись на теоретичні розробки вчених-педагогів В. Андреева, Ю. Богоявленської, Р. Грановської, Н. Кузьміної, Я. Понамарьова, Н. Тализіної та інших, які досліджували проблему творчості.

Вивченню поняття творчої особистості у філософській, педагогічній та психологічній літературі приділяють багато уваги В. Андреев, Д. Богоявленська, Р. Грановська, А. Зак, В. Кан-Калик, Н. Кичук, Н. Кузьміна, А. Лук, С. Сисоєва, В. Цапок та інші.

Більшість авторів погоджуються з тим, що *творча особистість* – це індивід, який володіє високим рівнем знань, має потяг до нового, оригінального. Для творчої особистості творча діяльність є життєвою потребою, а творчий стиль поведінки – найбільш характерний [2, с. 69].

Головним показником творчої особистості, її найголовнішою ознакою вважають наявність творчих здібностей, які розглядаються як індивідуально-психологічні здібності людини, що відповідають вимогам творчої діяльності і є умовою її успішного виконання. Творчі здібності пов'язані із створенням нового, оригінального продукту, з пошуком нових засобів діяльності [10, с. 86].

Метою статті є розкриття сучасних форм виховної роботи вчителя та їх вплив на формування гармонійно розвиненої особистості школяра.

Розвиток творчої особистості учня потребує впровадження

нових дидактико-методичних засобів, інноваційних технологій виховної роботи, що допомагають моделювати виховний процес, виходячи із поставленої мети.

У педагогічній літературі прийнята така класифікація форм організації виховання, в основу якої покладено кількість учнів, які беруть участь у виховному заході. Розрізняють *масові, групові та індивідуальні форми*.

До масових форм виховної роботи належать: тематичні вечори, святкові вечори та ранки, вечори запитань і відповідей, конференції, тижні різних предметів, зустрічі з видатними людьми, огляди, конкурси, олімпіади, туризм, фестивалі, виставки преси тощо. Найпоширеніші форми масової виховної роботи – це читацькі конференції, вечори, зустрічі, кінофестивалі.

Читацькі конференції ми розглядаємо як важливий засіб пропаганди художньої та науково-популярної літератури серед учнів. Конференція допомагає учням глибоко зрозуміти зміст та образи твору, особливості мови та стилю, більше знати про особистість письменника, дати правильну естетичну оцінку подіям, описаним у творі.

У педагогічній практиці *тематичні вечори* присвячуються суспільно-політичним подіям, державним святкам, пам'ятним і знаменним датам у житті народів України. Цінність тематичного вечора полягає в тому, що у підготовці та проведенні беруть участь самі учні, вони виявляють ініціативу, самостійність, ерудованість у доборі теми, запрошують гостей, оформляють приміщення, готують книжкові виставки, художню самодіяльність, підбирають кінофільми тощо.

Вечори запитань і відповідей ми розглядаємо як одну з ефективних форм організації виховання учнів, це цікавий і живий засіб роз'яснення учням різноманітних питань внутрішнього і міжнародного життя України, виробництва, науки, техніки, культури, спорту, явищ природи.

Наступною формою публіцистичної діяльності учнів у школі є *відкриті мікрофони*. Звичайно учні критикують негативні сторони життя школи, розмірковують над життєво важливими проблемами. Вчитель повинен допомогти учням добре підготуватися, взяти участь у відкритому мікрофоні. Темі виступів можуть бути сформульовані таким чином: «Що я хочу сказати...», «Чому в мене болить душа», «Увага, проблема», «Прошу слова». Виступи можуть бути побудовані за схемою: «Теза – аргумент – ілюстрація». Для організації відкритого мікрофона створюється робоча група, яка бере на себе організаційну, технічну та естетичну підготовки, встановлює кількість ораторів, забезпечує тишу під час виступів.

Активною формою виховної роботи у школі є *публічні лекції* для школярів, на яких можуть бути присутні вчителі, батьки. Щоб зацікавити слухачів, лекція повинна бути інформаційно-насиченою, з яскравими прикладами, впливати на настрій слухачів, мати продумане оформлення.

Тематика лекцій може бути найрізноманітнішою: «Людина і природа», «Людина і краса», «Людина і гроші», «Людина і одяг», «Людина і мода», «Людина і мистецтво», «Життя і смерть» тощо. Публічна лекція – це завжди узагальнена інформація наукового, філософського плану, вона розвиває мислення учнів, учить замислюватися над проблемами життя, філософськи їх обмірковувати. Корисно періодично вносити елементи новизни у зміст, методику проведення й оформлення лекцій.

До популярних форм виховної роботи у закладі освіти ми відносимо організацію і проведення *виставок*. Їх присвячують досягненням учнів в гуртках дитячої творчості та на уроках праці, у сфері образотворчого мистецтва, результатам краєзнавчих, туристичних походів. Екскурсоводи-школярі демонструють експонати, відповідають на запитання, організовують обмін досвідом.

Масові свята є найпоширенішою формою виховної роботи у школі. Організують як дні, тижні, місячники підвищеної уваги до поезії, музики, театру, кіно, дитячої книги тощо. У них беруть участь всі учні школи. Під час таких свят традиційно відбуваються зустрічі з письменниками, художниками, композиторами.

Заходами, що спрямовані на стимулювання інтересів, здібностей учнів, сприяють підвищенню їх активності є *змагання*. Фізкультурно-спортивні змагання (класні, шкільні, міжшкільні) пропагують спорт, здоровий спосіб життя. Їх оздоровчо-виховний ефект залежить від ретельної підготовки, врахування можливостей, стану здоров'я кожної дитини.

Також у школах систематично проводяться *конкурси та олімпіади*, з метою виявлення талантів, розвитку творчих можливостей дітей. Конкурси (дитячого малюнка, художніх робіт, технічних конструкцій), олімпіади (з навчальних предметів) організують за певним графіком, заздалегідь повідомляють про це учнів. Переможців оголошують публічно, відзначаючи їх успіхи на урочистій лінійці.

До групових форм роботи ми відносимо виховні години, етичні бесіди, колективні творчі справи, гуртки, екскурсії, походи тощо.

Виховна година, як одна із форм позакласної виховної роботи, передбачає створення оптимальних умов для продуктивного спілкування класного керівника з учнями з метою формування у них соціальної зрілості. Дбаючи про ефективність виховної години, класний керівник перед її проведенням має подумати над питаннями: «Якою вона буде? Кому потрібна вона – педагогу чи учням? Які можливі результати?». Відповіді на ці питання визначально вплинуть на вибір теми виховної години, особливості її підготовки та проведення.

Особливе місце у виховній діяльності педагога належить *етичним бесідам*. Це форма виховної роботи спрямована на формування в учнів умінь і навичок моральної поведінки, оволодіння загальнолюдськими і

національними морально-духовними цінностями.

Інформацію про моральні норми діти отримують в сім'ї, на уроках, із засобів масової інформації тощо. Але цей процес здебільшого стихійний, не сприяє формуванню стійких переконань. У дітей під впливом різних чинників нерідко виникають хибні уявлення про моральні цінності. Тому у виховній роботі необхідно надати цьому процесу системності, науковості, щоб сформувавши в дітей надійні засади моральних цінностей [4, с. 15].

Цій меті служать етичні бесіди, в основі яких лежить використання діалогу. Вони сприяють узагальненню дитячих спостережень, вражень і переживань, певних знань морально-етичних норм, що сприяє поступовому сходженню особистості до нових моральних якостей.

У розвитку школярів настає період, коли їх вже не задовольняє інформація класного керівника про правила і норми поведінки. Із зростанням рівня їх соціального розвитку формуються такі важливі якості як самооцінка, критичність, соціальна активність, прагнення самостійно розібратися у складних моральних питаннях, здатність до філософського осмислення дійсності. Тому старшокласники більш схильні до участі у диспутах, під час яких публічно обговорюються наукові, політичні, моральні проблеми з метою пошуку істини.

Дієвими і популярними формами позаурочної виховної роботи є *гуртки та клуби*. Вони використовуються для різнобічної освіти і виховання учнів із метою розвитку художніх, науково-технічних, організаторських здібностей, умінь, навичок. Істотною рисою гуртків є порівняно невеликий кількісний склад учнів, груповий характер діяльності, наявність спільних інтересів і мети.

Найпоширенішими видами гуртків є:

1. *Предметні гуртки*, в яких учні поглиблюють знання з предметів гуманітарного та природно-математичного циклів. Виховна мета гурткових занять досягається пошуково-дослідницькою діяльністю учнів, поглибленим ознайомленням їх з певною проблемою.

2. *Гуртки технічної творчості*, творчі бригади раціоналізаторів, учнівське конструкторське бюро, в яких учні розширюють і поглиблюють свої технічні знання, виробляють та розвивають уміння та навички експериментування, моделювання, конструювання.

3. *Колективи художньої самодіяльності та гуртки художньої творчості*, де учні займаються авторською виконавською діяльністю, відродженням традицій народно-побутового мистецтва, залучаються до художньої творчості, займаються творчим самовдосконаленням (драматичні, хореографічні, вокальні, хорові, музичні, інструментальні, духової музики, фольклорні, фотомайстерні, кіностудії та ін.).

4. *Гуртки прикладних навичок і вмінь* – ремісничі, народних промислів, крою та шиття, художнього в'язання, вишивки, розпису тощо. У них можна набути навичок роботи з природним матеріалом,

облаштування власного побуту, ведення домашнього господарства [12, с. 56].

Науково обґрунтована гурткова робота сприяє формуванню різнобічно розвиненої особистості, вихованню інтересу до нового, прагнення до успіху. Щоб підвищити ефективність цього виду діяльності, необхідно наповнити гурткову роботу новим змістом, шукати неординарні підходи, не боятися нестандартних рішень. Заняття в гуртках проводяться за планами, регулярно, ведеться облік роботи (звіти, виставки, олімпіади, предметні тижні) [9, с. 45].

Актуальною формою виховної роботи є *клубні об'єднання*. Це організаційно оформлені та стабільно функціонуючі в освітньому закладі групи однодумців, зайнятих соціально-корисною, культурно-дозвільною діяльністю, які функціонують на базі самоврядування. Клуб – це самодіяльне творче об'єднання, яке сприяє задоволенню інтересів і потреб у підвищенні своєї духовної культури, формує вміння самостійно висловлювати власні думки, погляди й почуття.

Діяльність у клубах базується на принципах добровільності, самоврядування, колективного пошуку, індивідуалізації форм і методів. Робота клубів дещо відрізняється від роботи гуртків.

За тематичною спрямованістю клуби бувають економічні, історичні, політичні, культурологічні, світоглядні, народознавчі, юридичні, інформаційні, відео-клуби. Розглянемо особливості діяльності деяких клубів.

Екологічні – членом клубу може бути кожен, хто не байдужий до рідної природи, відчуває себе справжнім господарем на землі. Діяльність цих об'єднань спрямована на вироблення у школярів досвіду раціонального використання природних ресурсів, а також вироблення вмінь природоохоронного характеру. Цікавий досвід діяльності екологічних клубів в закладах освіти є на Черкащині. Учасники клубів оберігають джерела, малі річки та водойми, розчищають і впорядковують їх, ведуть боротьбу із забрудненням річок, пропагують екологічні знання серед населення.

Любительські – мають на меті задоволення різнобічних інтересів молоді, сприяють організації здорового способу життя, розширюють кругозір з певної проблеми. Серед дівчат популярними є клуби «Спілкування», «Господарочка», «Любисток» тощо. Мета клубів полягає у формуванні жіночої особистості, ознайомленні з проблемами розвитку сучасної молоді сім'ї, питаннями ведення домашнього господарства тощо.

На засіданнях клубів розглядаються проблеми кохання і здоров'я, гостинності, кулінарії, культури сервірування столу, сімейного бюджету молодого подружжя, роль музики та книги в житті молоді сім'ї. На засіданнях клубу обов'язковими гостями мають бути психологи, лікарі, художники-модельєри, перукарі, косметологи та інші спеціалісти.

До індивідуальних форм виховної роботи належать: читання художньої літератури, колекціонування, філателія, нумізматики, гра на музичних інструментах, вишивання, плетіння, малювання тощо.

Індивідуальні форми виховної роботи повинні пов'язуватися з груповими і фронтальними. Це підготовка виступів на конференції, до участі в конкурсах, олімпіадах.

Особливе місце серед індивідуальних форм виховної роботи належить *позакласному читанню*. Педагог повинен під час відвідування сім'ї пояснити батькам, що і як слід читати їхній дитині, скільки часу відводити на позакласне читання. Читання літератури повинне бути плановим, а не хаотичним, випадковим. При складанні індивідуального плану читача враховується рекомендована література для конкретного класу. Вчитель має проводити бесіди за прочитаними книгами, навчити учнів складати відгуки на прочитані книги, пропагувати читання. Бажано у класі мати бібліотеку. Обговорення книги бажано організувати таким чином, щоб виникали дискусії, диспути, обмін думками. Особливу увагу слід звернути на учнів, які мало читають, і на тих, хто захоплюється детективною літературою, для них треба підбирати цікаві книги, в яких порушуються важливі морально-етичні проблеми.

Цікавою формою індивідуальної виховної роботи є *колекціонування* – збирання однорідних предметів, які викликають науковий, художній, історичний інтерес. Цим процесом необхідно керувати. Учні найчастіше колекціонують марки (філателія), монети (нумізматики), художні листівки, плакати, репродукції, мінерали, плоди, насіння тощо. Інколи корисною може бути організація в класі виставки і огляду колекцій, які є в учнів. Таку виставку необхідно ретельно готувати: вивісити гарно оформлене оголошення, повідомити про виставку в стінній газеті, переглянути попередньо всі експонати, скласти план проведення виставки, підготувати вступне і заключне слово вчителя, пояснення учнями експонатів.

Амонашвілі Ш. О. зазначає, що з метою створення творчої атмосфери духовної єдності з дітьми, для того, щоб учні йшли на заняття з радістю та інтересом, почували себе активно й вільно, вчитель має:

- демонструвати повну довіру до дітей, будувати відкриті, емоційно насичені взаємовідносини зі школярами;
 - допомагати учням у формулюванні, уточненні цілей і завдань діяльності, не підвищуватися над дітьми, а разом з ними в спільній діяльності проходити шлях до відкриття істини;
 - бути джерелом різноманітного досвіду, до якого можна звертатися з труднощами, вчити учнів міркувати, обговорювати, виявляти власне ставлення;
 - виявляти і підтримувати інтереси, ідеї та творчі задуми учнів, допомагати реалізовувати потенціал їхніх індивідуальних можливостей;
-

- допомагати учням зберегти живий інтерес, допитливість до навколишнього світу і самого себе, забезпечувати надходження таких матеріалів, які були б цікавими, відповідали різним нахилам і здібностям учнів, могли б забезпечити їх вільний вибір, навчання із задоволенням;

- створювати атмосферу взаємоповаги і свободи самовираження, поважати право дітей на власну думку;

- сприяти досягненню успіху, заохочувати прагнення учнів до вирішення складних завдань, допомагати їм перевершувати самих себе, самовдосконалюватись. Реалізація означених положень сприятиме подоланню суперечностей особистісного і людського факторів, максимальній активізації всіх сфер особистості старшокласника [1, с. 125].

Отже, демократичні перетворення в сучасному суспільстві зумовлюють переосмислення призначення змісту й концептуальних позицій виховної роботи у школі, яка передбачає реалізацію системи заходів, спрямованих на виховання високорозвиненої особистості учня. Сучасні форми виховної роботи будуть ефективними, якщо чітко окреслено мету та завдання, визначено зміст, оптимально підбрано методи, засоби реалізації цього змісту та здійснюється з дотриманням принципів виховання.

З огляду на це, подальшого дослідження потребують проблеми створення сприятливих умов для самореалізації і творчого розвитку кожного учня, урахування індивідуальних запитів та інтересів, стимулювання внутрішньої потреби до формування успішної особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвили Ш. А. Школа жизни. Трактат о начальной ступени образования, основанного на принципах гуманно-личностной педагогики. М.: Издат. дом Шалвы Амонашвили, 2000. 172 с.
 2. Бабанов К. О. Творча дитина. Запоріжжя: Просвіта, 2013. 160 с.
 3. Бех І. Д. та ін. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні. *Книга класного керівника: довідково-методичне видання* / С. В. Кириленко, Н. І. Косарева. Х.: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. С. 288–326.
 4. Долина О. Морально-етичне виховання дітей шкільного віку. *Дошкільне виховання*. 2005. № 12. С. 15.
 5. Зайченко Л. В. Деякі проблеми розвитку української національної школи в педагогічній спадщині С. Р. Русової. *Вісник Академії педагогічних наук України*. 1993. № 1. С. 80–90.
 6. Зязюн І. А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта: Проблеми, пошуки, перспективи*: монографія. К.: Віпол, 2000. 636 с.
 7. Рекомендації щодо планування роботи класного керівника
-

- навчального закладу системи загальноосвітньої середньої освіти, Міністерство освіти і науки України від 30.08.2002 року № 1/9-392. *Директор школи*. 2003. № 3–4.
8. Созоне В. П. Організація виховної роботи в класі. М.: Центр «Педагогічний пошук», 2002. 160 с.
 9. Сорока Г. І. Черновол-Ткаченко Р. І. Виховна система класу: методичні рекомендації. Х.: Світ дитинства, 2004. 128 с.
 10. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості вчителя: навч. посіб. К.: ІСДОУ, 1994. 112 с.
 11. Стеценко П. Р. Чи можна розвинути креативність? Київ: Факт, 2014. 120 с.
 12. Черноусова Ф. П. Напрями, зміст, форми і методи виховної роботи класного керівника на діагностичній основі. М.: Центр «Педагогічний пошук», 2004. 160 с.